

glasbene kulture. Več izvirnosti, značilnosti in svojskosti pripisuje narodni pesmi južnih Slovanov. Pri Srbih in Hrvatih se močno čutijo tokovi peterih kulturnih krogov: domačega ali dinarskega, bizantinskega, italoromanskega, srednjeevropskega in mohamedansko-turškega, pri Bolgarih pa so poleg staroslovskega zaznatni še bizantinski, turško-tatarski, turško-arabski in starofinski vplivi, medtem ko je srednjeevropski vpliv šibek in redek. Dovolj objektivno so nakazane nato značilnosti obeh narodnih pesmi, pri čemer se še posebej omenjajo srbski junaški ep in guslarji.

Slovenec je odmeril avtor izmed vseh narodov, ki jih obdeluje samostojno, najmanj prostora (str. 413—5). Imenuje jih po Gilbertu z ozirom na njihovo kulturno zgodovino in politični položaj »brezzgodovinsko pleme hlapčujočih naseljencev«, vendar jim ne odreka umetniške tvornosti in delavnosti pri zbiranju narodnega blaga, kar da potrjujejo zbirke narodnih pesmi, ki jih točno našteva. Podobno kot pri Vendih (Lužiških Srbih) se je radi kulturnogeografskega položaja tudi slovenska pesem pod vplivom cerkvene glasbe, italijanske pesmi v Istri in zlasti nemško-alpske pesmi tekom stoletij znatno preobličila. Večina napevov je povzeta po nemških vzorcih, le v nekaterih neznatnih potezah se je ohranil samosvoj slovenski značaj, predvsem v duhovnih, nabožnih pesmih, med katerimi se zlasti Marijina pesem odlikuje po preprostosti in nežnem občutju. Na mesto stare »kranjske« narodne pesmi so stopile štirivrstne »viže«, ki danes skoraj izključno predstavljajo narodno pesem, ki jim pa manjka izrazita narodna svojskost. Kot primer slov. narodne pesmi navaja napev in besedilo »Jes pa pojdem na Gorenjsko«, ki ga primerja z nekim avstrijskim napevom. Napeva se v glavnem res ujemata.

To je približno vse, kar iz knjige izvemo o naši pesmi. Sodba je torej precej negativna. Vendar neupravičeno. Kajti avtor se je postavil na stališče, da je alpski pesemski tip predvsem nemški, kar pa je vsaj problematično. Tudi Slovenci pojemo — kakor alpski prebivalci — narodne pesmi več, zlasti triglasno, česar avtor žal ne omenja, priznava pa sam, da sta pri Nemcih harmonični čut in smisel za večglasno petje tem bolj razvita, čim dalje gremo proti jugu. Ali ni morda ta pojav v zvezi s slovenskim krvnim poreklom alpskih naseljencev? Vsekako še to vprašanje ni rešeno, zato ni upravičeno govoriti o preveliki odvisnosti naše narodne pesmi od nemške. Da ima naša pesem zapadnoevropsko muzikalno obeležje, da se v tem loči od ostale južnoslovske, je razumljivo, ker smo rastle pod vplivom zapadne kulture. Res pa je tudi, da imamo kljub temu značilne, svojske, specifično slovenske narodne pesmi, ki se ločijo od drugih evropskih, tudi nemških, ne toliko oblikovno, temveč vsebinsko, po svojem izrazu, milini in ljubkosti. Seveda se te posebnosti ne razodevajo v kaki »Jes pa pojdem na Gorenjsko«, ki jo je avtor predstavil kot tipično slovensko pesem. Zato moramo reči, da podoba naše slovenske pesmi v naslovnem delu ni podana dovolj objektivno.

V splošnem pa je knjiga bogat, zanimiv in poučen vir za spoznavanje narodne pesmi, ki je bo vesel vsak glasbenik, pa tudi marsikdo drugi, saj nam more veliko pripomoči k razumevanju narodnih pesmi, ki nam jih danes od vseh strani posreduje radio.

Prof. Gregor Zafošnik.

GERAMB VIKTOR, STEIRISCHES TRACHTENBUCH. Graz 1935—1939. V. 8°. I, str. 345—502; II, 619 str.

Gerambovo veliko delo o nošah na Štajerskem (prim. ČZN XXIX, 1934, 83 sl.) je zaključeno.

Aristokratske, učnjaške in vojaške poteze v nošah reformacijske dobe so se v Srednji Evropi koncem XVI. stoletja umaknile novim realističnim. Baš na skrajnih obronkih Vzhodnih Alp pa se je ohranila grandezza na prehodih v Srednje Podonavje in tako so nastali otoki s svojstveno zaostalo nošo, kakršno vidimo n. pr. tudi na poznorenesančnih nagrobnikih na zunanosti mariborske stolnice in mnogih cerkva v mariborski okolici. Konec XVII. stoletja in zlasti vse XVIII. stoletje razčlenjenost noš še posebno uveljavi z modo iz Francije, z vedno bolj obrtniško krojeno in izdelano obleko, predvsem pa z merkantilistično gospodarsko

politiko države, ki je z uvajanjem tekstilne industrije širila namesto dotedanjih izdelkov domače in meščanske obrti tovarniško blago. V primeri s prejšnjo enoličnostjo noše, katero je diferencial v glavnem samo stan, nastajajo od XVIII. stoletja dalje različno izoblikovane noše, kakršne smo v začetku XVII. stoletja prvič ugotovili v krajevno zaostali grandezzi. Na Slovenskem Štajerskem se k temu splošnemu, srednjeevropsko vplivanemu razvoju noš pridružijo še elementi Srednjega Podonavja in Balkana, ki se uveljavljajo s svojimi ornamentalnimi poudarki na platnu in usnju, na kar nas opozarja s pečo in škornji v Prlekiji že prvi rokopisni opis štajerske noše C. A. Frytaga iz l. 1753.

Na tej diferenciaciji je postala po koncu XVIII. stoletja empirska noša s svojo težnjo po stvarnosti in prirodnosti izhodišče za vse vrste današnjih noš in prav tako začetek nivelizacije obleke na podlagi meščanskega kroja.

V tem razvoju noš na Slovenskem Štajerskem je bil v splošnem najbolj vplivan po modi s prometom in tokom kulture povezani severozahod z Mislinjsko in zahodno Dravsko dolino, najmanj pa vzhod na črti Radgona—Brežice. Dotlej na platnu in sirovem suknu utemeljena slovenještajerska noša s prevladujočim stremljenjem po beli barvi se je od konca XVIII. stoletja dalje začela posluževati vse več industrijskih izdelkov in z njimi zlasti v praznični noši vedno več zelene barve po ausseeški noši, ki je z nadvojvodo Ivanom postala štajerska deželna noša. Tako se je polagoma oddelila modnim vplivom najbolj podvržena Dravska dolina od konservativnejše Prlekije ali prometna Savinjska dolina od izven prometa ležeče Šaleške. Posledica tega je bila vedno večja diferenciacija noš, ki jo poznamo iz bogatega gradiva, nabranega iz raznih krajev v času, ko je štajerska dežela nameravala uniformirati proti Napoleonu zbrano črno vojsko v narodni noši. Radi splošnega kulturnega toka, katerega je silno pospešila železnica, se udomači od srede XIX. stoletja dalje vse bolj konfekcijska praznična obleka in običajni postanejo n. pr. kratki suknjičiči in dolge hlače, rute izpodrinejo pečo, sukno kožuhovino, široke krajsce pri klobuku ozki itd., tako da so se do današnjega časa ohranili predempirski elementi noše samo še na prlekem vzhodu v poletni heli delovni obleki, v modrem predpasniku Podravja ter v coklah hribovitih krajev. Domači ročni izdelki pa so bili omejeni na dekorativne platnene izdelke na pohištvu in v notranjosti hiše.

Za to kulturnozgodovinsko sliko štajerskih noš zavzame Geramb do njih tudi načelno stališče. Noša je sestavni del običajev in izraz narodne skupnosti, obenem pa glede na posamezne kose tudi izraz dejanskih potreb. Pokrajinsko so posamezne noše utemeljene v zemljepisnih lastnostih zemlje in se morejo kot pokrajinske svojevrstnosti zasledovati nazaj najmanj do antike ter niso šele posledica novodobnih vplivov. Enako stara je delitev obleke v delovno in praznično, raznolikost noše po stanovih, za razne letne čase in starostne dobe, kar je našlo odmev tudi v narodnih pesmih. Gojitev narodne noše po vrhnjih plasteh družbe sega prav tako nazaj v antiko, v srednjem veku pa jo najdemo n. pr. v ustoličenju koroškega vojvode v kmetski noši. Z gojitvijo in uporabo narodne noše so hotele vrhnje plasti družbe od nekdanj poudarjati skupnost in enotnost vsega ljudstva v eni politični ali kulturni edinici. V novejšem času so temu stremljenju posebno pomagali rousseaujevstvo, fiziokratizem in narodnostna ideja. Najnovejša doba pa je zlasti s tujskim prometom narodno nošo ponižala na nivó modnega objekta podobno, kakor so jo razne organizacije z uporabo v manifestacijske namene ponižale na nivó uniforme. S tem je bil narodni noši odvzet smoter, katerega so ji dali romantiki, ki so hoteli z njo osvoboditi človeka od tovarne, delavnice in od delavnika sploh ter ga duhovno in razpoložensko sprostiti v prirodi in ga z njo čim bolj strniti. Naši muzeji s svojimi narodopisnimi oddelki stoje tu pred aktualno nalogo, dirigirati narodno nošo obenem z vsemi drugimi elementi tako zvane narodne kulture na tisto mesto, katero ji v javnem življenju kot kulturnozgodovinskemu spomeniku gre.

V svojih izvajanjih uporablja Geramb kulturnozgodovinsko metodo: iz zgodovinskih virov ugotavlja noše v posameznih dobah, v posameznih pokrajinah in krajih. Za časovno in pokrajinsko opredelitvijo noš in njenih delov razpravlja o posameznih kosih obleke ter

jih opiše po sestavinah in glede njihove smotrnosti. Vse to pa dopolnjuje zlasti za dobo po l. 1780. z bogatimi kartografskimi ponazorili in reprodukcijami gradiva, tako da je knjiga enako pomembna za narodopisca kakor za kulturnega zgodovinarja. Po svoji metodi bo Gerambovo delo ostalo za dolgo dobo temelj, s katerega bo moral izhajati vsak naš študij narodne noše; to je, izhajati prvenstveno iz arhivalnega gradiva in antropogeografskih lastnosti zemlje ter iz smotrnosti posameznih kosov obleke in obleke kot celote. Edino to so trdni temelji za proučevanje noše, medtem ko je vse drugo, kakor stil, kompozicija itd., sekundarnega pomena in je narodopiscu samo v pomoč tam, kjer mu zgodovinski viri niso na razpolago. Gerambovo delo daje narodopisju preizkušeno delovno metodo ter ga osvobaja romantičnih predpostavk in prvenstveno stilnoanalitičnih izvajanj, kakor jih je v naše narodopisje uvedel n. pr. St. Vurnik.

Navzlic bogatemu gradivu, ki ga je Geramb uporabil, za Slovensko Štajersko z njegovim delom snov seveda še ni izčrpana. Po izidu knjige odkrito protestantsko pokopališče na Betnavi je podalo gradivo, ki dopolnjuje poglavje o plemiški noši na prehodu iz XVI. v XVII. stoletje; čaka nas tudi še naloga, da izrabimo gradivo z naših poznorenesančnih nagrobnikov, nadalje votivne slike z naših romarskih božjih poti, kakor so n. pr. Ruše ali Sladka gora, slike v grobnicah, n. pr. pri Sv. Petru pod Mariborom iz konca XVIII. stoletja, ali spominske slike, n. pr. z gradu Braneka iz konca XVII. stoletja. Gotovo najlepša taka zbirka noš našega meščanstva in plemstva pa izvira iz loretanske kapele v Mariboru iz konca XVII. ter začetka XVIII. stoletja. Splavarske slike n. pr. pri Sv. Boštjanu pri Dravogradu bodo enako pomembne za izpopolnitev krajevnih historičnih noš kakor akvareli pohorskih kmetov (n. pr. pri Urbancu na Lehnu ali pri Grubelniku na Recenjaku) iz srede XIX. stoletja za ugotovitev, kako je prodirala sodobna meščanska obleka na pohorska po-bočja, pri čemer je ostalo blago staro, sirovo sukno, kroj pa je bil prevzet po meščanski salonski obleki. Navedeno in podobno gradivo bi moglo izpopolniti sliko o narodnih nošah posebno za kraje, ki so ležali stran od prometa in jih upošteva Geramb v manjši meri, kakor n. pr. Haloze in pokrajina za spodnjo Sotlo. Razen znanstveniku bi to še neizčrpano krajevno gradivo prišlo prav tudi raznim projektantom narodnih noš, ki bi edino na ta način mogli pravilno rekonstruirati krajevne narodne noše, namesto da uvajajo v severovzhodno Slovenijo pretežno meščanske elemente noš z Gorenjskega.

Zanimivo je v Gerambovem delu o štajerskih nošah, da postavlja med njih temelji na pomembno mesto narodnost, s katero je slovenski del bivše avstrijske kronovine samosvoje izoblikoval lastno nošo v okviru splošnega srednjeevropskega kulturnega razvoja, obenem pa v primeri z nemškimi delom dežele mnogo močnejše participiral na etnično sorodnem, oziroma istem Srednjem Podonavju in Balkanu. Podrobneje o narodnosti kot temelju za narodno nošo avtor sicer ne razpravlja, izgleda pa, da izhaja pri tem iz dejanskih razlik, katere zasleduje v nošah nemškega in slovanskega dela Štajerskega od priselitve Slovanov dalje in katere postanejo očitne zlasti v najnovejših dobah, dokler jih ne prekrije moderna nivelizacija kulture. V primeri z danes pogostim drugačnim gledanjem na narodopisno kulturo bo to Gerambovo načelno stališče zahtevalo tudi od naših proučevalcev noše posameznih krajev, da zavzamejo do njega stališče po še neobjavljenem gradivu ter pri tem usmerijo vzporejanje z vzhodom, kar se pri nas v zadnjih letih dosledno opušča.

Ni naloga tega poročila, da bi prikazali Gerambovo delo in zavzeli do njega stališče v podrobnostih. Omenimo samo, da je knjiga plod dvajsetletnega študija in da je avtor metodično, kritično in smotrno uporabil in izrabil ogromno gradivo ter pripravil kulturno-zgodovinsko sliko noš štajerske kronovine od najstarejših predzgodovinskih časov do današnjih dni. S tem je ustvaril delo, ki po svoji pomembnosti sega izven okvira zemlje, kateri je namenjeno, in ki ga bo mogel trajno uporabljati kot temelj bodočim narodopisnim študijam tudi slovenski in jugoslovanski narodopisec, in to tako za proučevanje noš severovzhodne Slovenije kakor za študij noš sploh. Gerambova knjiga ni samo priročnik štajerskih noš, temveč uvod v noše sploh, pri čemer ji služijo štajerske noše za podlago.

Franjo Baš.